

«ТАСДИҚ МЕКУНАМ»

Ректори Академияи идоракунии
давлатии назди Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади
илмҳои педагогӣ, дотсент

Сафарзода Д. Ҷ.

« 07 » 09 соли 2026

ТАҚРИЗИ МУАССИСАИ ПЕШБАР

ба диссертатсияи Қудратова Мавлуда Нуриддиновна дар мавзуи «Ташаккули фарҳанги таҳаммулпазирӣ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон (таҳлили иҷтимоӣ-фалсафӣ)» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯйи ихтисоси 6D020100 – Фалсафа (6D020106 – Фалсафаи иҷтимоӣ)

Мутобиқати муҳтавои диссертатсия ба ихтисос ё соҳаи илм. Диссертатсияи Қудратова Мавлуда Нуриддиновна дар мавзуи «Ташаккули фарҳанги таҳаммулпазирӣ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон (таҳлили иҷтимоӣ-фалсафӣ)» аз рӯйи мазмун, мундариҷа ва самти таҳқиқот ба шиносномаи ихтисоси 6D020100 – Фалсафа (6D020106 – Фалсафаи иҷтимоӣ), ки аз ҷониби Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ гардидааст, мувофиқат мекунад. Ихтисоси мазкур таҳлили фалсафии ҷомеа ҳамчун низоми томи худинкишофёбанда, равандҳо ва ниҳодҳои иҷтимоӣ, низоми арзишҳо ва шуури ҷамъиятӣ, фарҳангро ҳамчун омили ҳамгироии иҷтимоӣ, инчунин ҷомеаи шахрвандӣ ва таҳаввули онро дар шароити ҷаҳонишавӣ фаро мегирад. Дар рисола маҳз фарҳанги таҳаммулпазирӣ ҳамчун падидаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ, механизми танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ ва омили рушди ҷомеаи шахрвандӣ мавриди таҳлил қарор гирифтааст, ки ин аз мувофиқати пурраи мавзӯ ба соҳаи фалсафаи иҷтимоӣ шаҳодат медиҳад.

Объекти таҳқиқотро равандҳои иҷтимоӣ ва фарҳангии ҷомеаи муосири Тоҷикистон, ки ба ташаккул ва рушди фарҳанги таҳаммулпазирӣ алоқаманданд, ва предмети онро хусусиятҳо, механизмҳо ва омилҳои ташаккули фарҳанги таҳаммулпазирӣ ҳамчун падидаи иҷтимоӣ-фалсафӣ ташкил медиҳанд. Муҳаққиқ доираи васеи адабиёти фалсафии ватанӣ ва хориҷӣ – аз осори Афлотун, Арасту, Форобӣ, Ибни Сино, Ҷ. Локк, Ф. Волтер ва И. Кант то таҳқиқоти муҳаққиқони муосири рус, эронӣ ва

точикро истифода намуда, масъалаи мавриди омӯзишро дар асоси заминаи бозътимоди назариявӣ таҳлил кардааст.

Дар таҳқиқоти мазкур методҳои таҳлил ва синтез, индуксия ва дедуксия, усули таърихию мантиқӣ, усули муқоисавӣ, таҳлили концептуалӣ ва категориявӣ, усули умумисозии илмӣ, инчунин равишҳои фаъолиятӣ ва арзишӣ истифода шуда, таҳқиқот ба принципҳои объективият, илмият, пайдарпайии мантиқӣ ва робитаи назария бо амалия асос ёфтааст.

Сатҳи таҳқиқ ва самти илмӣ кори анҷомшударо ба назар гирифта, метавон гуфт, ки диссертатсияи мазкур ба талаботи шиносномаи ихтисоси 6D020100 – Фалсафа (6D020106 – Фалсафаи иҷтимоӣ) пурра ҷавобгӯ мебошад ва барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯи ихтисос мувофиқ доништа мешавад.

Мубрами мавзӯи таҳқиқот. Муҳимияти таҳқиқоти мазкур дар он ифода меёбад, ки дар шароити ҷаҳонишавӣ, афзоиши низоъҳо ва ташаннуҷҳои иҷтимоӣ, густариши ифротгароӣ ва бесуботии сиёсӣ дар ҷаҳон фарҳанги таҳаммулпазирӣ ҳамчун арзиши умумибашарӣ, механизми танзими муносибатҳои иҷтимоӣ ва шартҳои ҳамкории созандаи гурӯҳҳои гуногуни иҷтимоӣ аҳаммияти аввалиндараҷа пайдо кардааст. Барои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ҷомеаи сермиллат ва аз лиҳози фарҳангӣ динӣ гуногунранг буда, таҷрибаи мураккаби таърихӣ давраи гузариш ба истиқлоли давлатӣ ва бартараф намудани оқибатҳои ҷанги таҳмилии шаҳрвандиро аз сар гузаронидааст, масъалаи мазкур аҳаммияти махсус дорад.

Муаллиф дуруст таъкид менамояд, ки анъанаҳои фарҳангии халқи тоҷик аз қадим бо ғояҳои инсонпарварӣ, сабру таҳаммул, эҳтироми инсон ва инкори зӯроварӣ ғанӣ буда, ин арзишҳо дар осори мутафаккирони тоҷику форс ҳамчун пояи ахлоқии ҷомеа хизмат кардаанд. Ҳамзамон, диссертант ба таври асоснок нишон медиҳад, ки то имрӯз масъалаи таҳаммулпазирӣ дар фалсафаи тоҷик ба таври кофӣ ва ҳамаҷониба таҳқиқ нашуда, аксари осори мавҷуда танҳо ба ҷанбаҳои алоҳидаи он – таърихӣ, ахлоқӣ, динӣ ва сиёсӣ – таваҷҷуҳ зоҳир кардаанд. Робитаи таҳаммулпазирӣ бо ташаккули ҷомеаи шаҳрвандӣ, рушди ниҳодҳои демократӣ ва мутобиқсозии арзишҳои миллӣ ба арзишҳои умумибашарӣ омӯзиши амиқи иҷтимоӣ-фалсафиро тақозо мекунад.

Дараҷаи таҳқиқи мавзӯ дар рисола ба таври муназзам баррасӣ шуда, адабиёти илмӣ ба чор гурӯҳ ҷудо карда шудааст: осори классикии фалсафӣ (Афлотун, Арасту, Форобӣ, Ибни Сино, И. Кант, Ҷ. Локк, Ф. Волтер, Т. Гоббс, Х.-Г. Гадамер); концепсияҳои муҳаққиқони Ғарб ва Русия (Л.В.

Баева, Л.Я. Подвойский, М. Бубер, Н.А. Бердяев, П.К. Гречко, В.В. Шалин, М.М. Лянов, В.М. Таланов, Н.Н. Жердева); таҳқиқоти муҳаққиқони эронӣ ва афғонистонӣ (Э. Баширӣ, К. Замонӣ, А. Зарринқӯб, Н. Пурҷаводӣ, А. Тадайюн ва дигарон); корҳои муҳаққиқони ватанӣ (М.А. Баҳоваддинов, М. Диноршоев, К. Олимов, М. Музаффарӣ, А. Муҳаммадхочаев, А. Шамолов, М. Ҳазратқулов, М.Х. Умедов ва дигарон), инчунин осори бунёдии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон.

Мубрамии мавзӯ ҳамчунин бо робитаи таҳқиқот бо «Самтҳои афзалиятноки таҳқиқоти илмӣ ва илмию техникӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021–2025» (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 сентябри соли 2020, №503) ва нақшаи корҳои илмӣ-таҳқиқотии Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ тасдиқ мегардад. Дар маҷмӯъ, муҳаққиқ мубрамии мавзӯи худро муфассал ва асоснок арзёбӣ намудааст.

Мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот. Ҳадафи асосии рисола таҳқиқи моҳият, хусусиятҳо ва омилҳои ташаккули фарҳанги таҳаммулпазирӣ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон ва муайян кардани нақши он дар таъмини суботи иҷтимоӣ ва рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ мебошад. Барои ноил гардидан ба ин мақсад вазифаҳои зерин гузошта шудаанд: таҳлили мафҳум ва моҳияти фарҳанги таҳаммулпазирӣ дар фалсафаи иҷтимоӣ; муайян ва омӯختани сарчашмаҳои назариявӣ ва методие, ки дар онҳо ба ташаккули фарҳанги таҳаммулпазирӣ таваҷҷуҳи хоса дода мешавад; асоснок кардан ва муқоисаи заминаҳои иҷтимоию таърихӣ ва сиёсии ташаккули фарҳанги таҳаммулпазирӣ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон; пайгирӣ ва нишон додани таъсири равандҳои ҷаҳонишавӣ ба арзишҳое, ки дар заминаи ташаккул ва рушди фарҳанги таҳаммулпазирӣ қарор доранд; илман асоснок кардани нақши фарҳанги таҳаммулпазирӣ дар таҳкими ваҳдати миллӣ ва суботи иҷтимоии ҷомеаи муосири Тоҷикистон; мушаххас нишон додани аҳаммиати фарҳанги таҳаммулпазирӣ дар рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Таҳқиқот асосан давраи истиқлоли давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро (аз соли 1991 то имрӯз) фаро гирифта, барои дарки амиқи моҳияти масъала баъзе ҷанбаҳои таърихӣ ташаккули арзишҳои таҳаммулпазирӣ дар фарҳанги тоҷику форс ба таври ретроспективӣ баррасӣ шудаанд.

Бо дарназардошти ин бояд гуфт, ки мақсад ва вазифаҳои таҳқиқ ба муҳтавои кори илмӣ мувофиқ буда, бо натиҷаҳои бадастомада дар тамоми қисмҳои диссертатсия иртиботи мустақим доранд.

Саҳми илмӣ докталаб дар ҳалли масъалаи илмӣ ё коркарди проблемаи илмӣ бо арзёбии аҳамияти он. Пажӯҳиши илмӣ Қудратова Мавлуда Нуриддиновна аз рӯи муҳтаво, сохтор ва натиҷаҳои бадастомада дорои саҳми назарраси илмӣ мебошад. Муаллиф масъалаеро мавриди таҳқиқ қарор додааст, ки дар илми иҷтимоӣ-фалсафии ватанӣ то ҳол ба таври мукамал ва низомнок таҳқиқ нагардида буд. Дар ҷараёни таҳқиқот муаллиф тавонистааст заминаҳои назариявӣ ва методологии таҳлили фарҳанги таҳаммулпазирро муайян намуда, равишҳои асосии фалсафии фаҳмиши таҳаммулпазирӣ – натуралистӣ, психоаналитикӣ, коммуникативӣ ва этикӣ-аксиологиро ҷамъбаст намояд ва тақомули таърихӣ ғояи таҳаммулпазирро аз фалсафаи антиқа, асрҳои миёна ва Замони нав то фалсафаи муосир пайгирӣ кунад.

Саҳми муҳими диссертант дар он аст, ки ӯ решаҳои таърихӣ-фарҳангии таҳаммулпазирро дар тамаддуни тоҷику форс – аз таҷрибаи давлатдорӣ Ҳахоманишиён, таълимоти зардуштия ва манихейизм то ирфони асримиёнагӣ, осори Шаҳобуддини Сухравардӣ, Ҷалолиддини Румӣ ва машшоиёни шарқӣ – ошкор намуда, онҳоро бо шароити иҷтимоӣ-сиёсии давраи истиқлоли давлатӣ, таҷрибаи сулҳу ваҳдати миллӣ ва равандҳои ҷаҳонишавӣ ва модернизатсия пайванд додааст. Масъалагузориҳои мушаххаси илмӣ, таъйиди мубрамияти мавзӯ, наwgониҳо ва сарчашмаҳои пажӯҳиш, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда, ҳулосаю тавсияҳо, инчунин нашри 12 мақолаи илмӣ ва маърузаҳо дар конференсияҳои илмӣ саҳми шахсии диссертантро нишон медиҳанд.

Натиҷаҳои мушаххаси илмӣ (бо нишон додани наwgонӣ, аҳамияти илмӣ ва амалии онҳо), ки барои он ба докталаб додани дараҷаи илмӣ дархостшаванда мумкин аст. Навгонии илмӣ диссертатсия, пеш аз ҳама, дар он ифода меёбад, ки дар он бори аввал дар илми иҷтимоӣ-фалсафии тоҷик масъалаи ташаккули фарҳанги таҳаммулпазирӣ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон ҳамчун падидаи низоми иҷтимоӣ-фарҳангӣ, ки ба равандҳои таърихӣ, сиёсӣ ва маънавӣ вобаста аст, ба таври комплексӣ таҳлил шудааст.

Наwgониҳои илмӣ рисола бо нуктаҳои зерин муайян карда шудаанд: моҳият ва мазмуни таҳаммулпазирӣ ҳамчун категорияи фалсафаи иҷтимоӣ ва механизми худнигоҳдорӣ ва рушди устувори ҷомеа асоснок карда

шудааст; асосҳои назариявӣ ва методологии таҳлили фарҳанги таҳаммулпазирӣ бо таъба равиши фаъолиятӣ ва арзишӣ муайян гардидаанд; заминаҳои иҷтимоӣ-таърихӣ ва сиёсии ташаккули фарҳанги таҳаммулпазирӣ дар марҳалаи муосири давлатдории миллӣ, мушаххас гардонида шудаанд; паёмдҳҳои ҷаҳонишавӣ, сабабҳои афзоиши муҳочират ва гуногунрангии этникӣ-динӣ ба таҳаввули арзишҳои таҳаммулпазирӣ ошкор карда шудаанд; нақши сулҳу ваҳдати миллӣ ҳамчун шартӣ бунёдии ташаккули фарҳанги таҳаммулпазирӣ аз ҷиҳати иҷтимоӣ-фалсафӣ асоснок шудааст; саҳми мероси фарҳангии тоҷику форс ва анъанаҳои ахлоқӣ-маънавии миллӣ дар ташаккули шуури таҳаммулпазир нишон дода шудааст; фарҳанги таҳаммулпазирӣ ба сифати омили асосии субот ва ҳамгироии иҷтимоӣ, ташаккул ва рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ баррасӣ гардидааст; нақши ниҳодҳои шаҳрвандӣ, механизмҳои иҷтимоишавӣ ва ҳамкориҳои байни гурӯҳҳои иҷтимоӣ дар таҳаввули фарҳанги таҳаммулпазирӣ муайян карда шудааст.

Чор нуктаи ба ҳимоя пешниҳодшаванда аз муҳтавои асосии диссертатсия бармеоянд, аз ҷиҳати мантиқӣ ба ҳам вобастаанд ва ҳар яке аз онҳо ҷанбаҳои гуногуни мавзуро инъикос менамоянд.

Аҳаммияти назариявӣ ва илмӣ амалии таҳқиқ дар он ифода меёбад, ки натиҷаҳои он фаҳмиши илмиро оид ба фарҳанги таҳаммулпазирӣ ҳамчун падидаи иҷтимоӣ-фалсафӣ ғанӣ гардонида, заминаи назариявии омӯзиши минбаъдаи масъалаҳои суботи иҷтимоӣ, ҳамгироии миллӣ ва рушди ҷомеаи шаҳрвандиро таҳким мебахшанд. Хулосаҳои рисола барои таҳлили муносибати арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ, механизмҳои иҷтимоишавии шахсият ва нақши ниҳодҳои иҷтимоӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ аҳаммияти методологӣ доранд.

Аҳаммияти амалии таҳқиқ дар он аст, ки хулосаҳо ва пешниҳодҳои он метавонанд дар фаъолияти мақомоти давлатӣ, муассисаҳои таълимӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ ҷиҳати таҳкими фарҳанги таҳаммулпазирӣ ва пешгирии низоъҳои иҷтимоӣ, ҳангоми таҳияи барномаҳо ва стратегияҳои давлатӣ, дар тарбияи шаҳрвандии ҷавонон, ҳангоми таҳияи курсҳои таълимӣ аз ҷанҳои фалсафа, ҷомеашиносӣ, фарҳангшиносӣ, сиёсатшиносӣ ва ахлоқ, инчунин дар фаъолияти воситаҳои ахбори омма истифода шаванд. Шаш тавсияи амалии муаллиф мушаххас буда, ба воқеияти ҷомеаи муосири Тоҷикистон нигаронида шудаанд.

Дарҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ бо асоснокии назариявӣ ва методологии масъала, истифодаи маҷмуи усулҳои илмӣ ба мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот мувофиқ, таъба ба сарчашмаҳои боэътимоди илмӣ (185

номгӯи адабиёт, аз ҷумла санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон), инчунин муҳокимаи рисола дар ҷаласаи кафедраи фалсафаи Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ (28 март соли 2026, суратмаҷлиси №7), маърузаҳо дар конференсияҳои илмӣ-назариявии ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ (Кӯлоб, солҳои 2023–2025) ва нашри натиҷаҳои асосии таҳқиқот дар 12 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 4 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи аз ҷониби КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон эътирофшуда, таъмин гардидааст. Хулоса ва тавсияҳои дақиқ дар асоси таҳлили илмии натиҷаҳои таҳқиқоти назарӣ ироа шудаанд.

Саҳми шахсии диссертант бо сатҳи нафгонии илмии диссертатсионӣ, нуктаҳои илмии ба ҳимоя пешниҳодшаванда, мақолаҳои илмӣ, маърузаҳо дар конференсияҳои илмӣ-назариявӣ, ҳамчунин тарзи баён, масъалагuzорӣ ва равиши таълифи диссертатсия зоҳир мегардад. Марҳалаҳои таҳқиқот – интихоби мавзӯ, асосноккунии аҳаммияти он, муайян намудани ҳадафи асосии таҳқиқ, таҳияи концепсияи илмӣ, ҷамъоварӣ ва таҳлили маводи назариявӣ ва иҷрои вазифаҳои гузошташуда – бевосита аз ҷониби муаллифи рисола анҷом дода шудаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Рисола дар ҳаҷми 177 саҳифаи матни компютерӣ таҳия гардида, бо мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот мутобиқ мебошад. Кори илмӣ аз номгӯи ихтисораҳо, муқаддима, тавсифи умумии таҳқиқот, се боб, шаш зербоб, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот, рӯйхати адабиёти истифодашуда (185 номгӯй) ва рӯйхати интишороти муаллиф иборат буда, тарҳи он пайдарҳамӣ ва мантиқи дохилии таҳқиқро таъмин менамояд.

Дар муқаддима мубрами мавзӯи таҳқиқшаванда асоснок шуда, дараҷаи омӯзиши он дар илми ватанӣ ва хориҷӣ баррасӣ гардида, робитаи кор бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ нишон дода шудааст. Дар тавсифи умумии таҳқиқот мақсад ва вазифаҳо, объект ва предмет, доираи хронологӣ, асосҳои назариявӣ ва методологӣ, сарчашмаҳо, нафгонии илмӣ, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳаммияти назариявӣ ва амалӣ, дараҷаи эътимодноӣ, саҳми шахсии муаллиф, тасвиби натиҷаҳо, интишорот ва сохтори умумии кор шарҳ дода шудаанд.

Боби якуми рисола – **«Асосҳои назариявӣ ва методологии таҳлили фарҳанги таҳаммулпазирӣ»** – аз ду зербоб иборат аст.

Дар зербоби якум – **«Таҳлил ва муқоисаи ҷанбаҳои иҷтимоии фарҳанги таҳаммулпазирӣ дар концепсияҳои илмӣ»** – муаллиф таърифҳои мафҳуми фарҳангро дар осори М.М. Бахтин, М. Бубер, Н.А. Бердяев ва

муҳаққиқони тоҷик М.А.Баҳоваддинов, М.Диноршоев, К.Олимов, М.Музаффарӣ, А.Муҳаммадхоҷаев, А.Шамолов, Б.Абдурахмон, Ғ.Қ.Қаҳҳоров, М.Ҳазратқулов, М.Маҳмадҷонова, М.Раҳимов, М.Х.Умедов ва дигарон. муқоиса намуда, пайдоиши истилоҳи таҳаммулпазирӣ (аз латинии *tolerantia*), ташаккули фаҳмиши назариявии он дар анъанаи фалсафии Ғарб (давраи Реформатсия, Ч. Локк, Ф. Волтер, И. Кант, Ч. Роулс) ва решаҳои қадимаи ин ғоя дар анъанаи фалсафии Шарқро баррасӣ кардааст. Дар ин зербоб равишҳои асосии фалсафии фаҳмиши таҳаммулпазирӣ – натуралистӣ, психоаналитикӣ, коммуникативӣ ва этикӣ-аксиологӣ – муқоиса гардида, принсипҳои асосии таҳаммулпазирӣ (эҳтироми ҳамдигар, набудани таъбиз, озодии баён, эҳтироми арзишҳои якдигар, имкониятҳои баробар, маориф, муқовимат ба зӯроварӣ) ҷамъбаस्त шудаанд. Муаллиф ба хулоса меояд, ки таҳаммулпазирӣ на танҳо сифати ахлоқии шахсият, балки падидаи мураккаби иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва механизми муҳимми худнигоҳдорӣ ва рушди устувори ҷомеа мебошад.

Зербоби дуюм – «Омилҳо ва шаклҳои ташаккули фарҳанги таҳаммулпазирӣ дар ҷомеа» – ба таҳлили мафҳуми «фарҳанги таҳаммулпазирӣ» ҳамчун категорияи мураккабе, ки аз ҳамбастагии ду унсур – фарҳанг ва таҳаммулпазирӣ ба вуҷуд омадааст, бахшида шудааст. Диссертант шаклҳои байниэтниқӣ ва байниконфессионалии таҳаммулпазирӣро тавсиф намуда, таҳаммулнопазирӣро ҳамчун муқобили он ва сарчашмаи ифротгароӣ таҳлил кардааст ва омилҳои ташаккули фарҳанги таҳаммулпазирӣро ба гурӯҳҳои таърихӣ, иҷтимоӣ-фарҳангӣ, сиёсӣ-ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ-иқтисодӣ ҷудо намудааст. Ба қавли муаллиф, ба ин омилҳо анъанаҳои таърихӣ, менталитети табақаҳои иҷтимоӣ, иродаи сиёсӣ, сатҳи фарҳанги ҳуқуқӣ ва сиёсӣ, хусусияти муносибатҳои байниэтниқӣ ва байнидинӣ, дараҷаи кушодагии ҷомеа, муносибат ба гурӯҳҳои осебпазир ва муҳоҷирон, инчунин мавқеи зиёӣ ва воситаҳои ахбори омма дохил мешаванд. Ҷамъбасти боб дар панҷ нукта мушаххас баён гардидааст.

Боби дуюми рисола – «Заминаҳои иҷтимоӣ-таърихӣ ва сиёсии ташаккули фарҳанги таҳаммулпазирӣ дар шароити ҷомеаи муосири Тоҷикистон» – аз ду зербоб иборат аст.

Зербоби аввал – «Шароити иҷтимоӣ-таърихӣ ва сиёсии ташаккули фарҳанги таҳаммулпазирӣ дар Тоҷикистон» – ба таҳлили таъсири равандҳои ҷаҳонишавӣ ба муносибатҳои байнифарҳангӣ бахшида шуда, дар он консепсияи «бархӯрди тамаддунҳо» (С. Хантингтон ва дигарон) бо

таҷрибаи ҳазорсолаи ҳамзистии тамаддунҳо муқоиса карда мешавад. Муаллиф оғози ташаккул ва дарки назариявии ғояи таҳаммулпазирӣ дар мероси фарҳангии форсӣ-тоҷикӣ ба равияҳои динӣ-фалсафии Эрони бостон (зардуштия, манихейизм, митраизм) нисбат дода, рушди минбаъдаи онро дар ирфони асримиёнагӣ, аз ҷумла дар таълимоти Шаҳобуддини Сухравардӣ, пайгирӣ намудааст. Ба қавли муаллифи рисола, адолат ҳамчун манбаи асосии ташаккули инсонгарой баромад мекунад, дар ҳоле ки таҳаммулпазирӣ пояи ахлоқии онро ташкил медиҳад.

Зербоби дуюм – «Хусусиятҳои иҷтимоӣ-фарҳангии зуҳури таҳаммулпазирӣ дар амалияи ҷомеаи муосири Тоҷикистон» – унвон гирифта, дар он муаллиф таҷрибаи ҳамзистии озоиштаи пайравони динҳои гуногун дар сарзаминҳои Хуросону Мовароуннаҳр, таҷрибаи давлатдорӣ Ҳахоманишиён дар идоракунии фазои бисёрмиллатӣ, саҳми машшоиёни шарқӣ дар ҳамгироии мероси антиқӣ бо арзишҳои тамаддуни исломӣ, таълимоти ахлоқии Низомулмулк оид ба адолат ва андешаҳои Ибн Арабӣ ва Ҷалолиддини Румӣ таҳлил намудааст. Дар ҷамъбасти зербоб заминаҳои таърихӣ (таърихи бисёрмиллатӣ ва бисёрфарҳангӣ, мероси илмӣ-фарҳангии гузаштагон), иҷтимоӣ (гуногунии иҷтимоӣ ва фарҳангӣ, муҳочират ва ҷаҳонишавӣ, нақши маориф ва ВАО) ва сиёсии (сиёсати давлатии таҳкими ваҳдати миллӣ, кафолатҳои конститусионӣ баробарҳуқуқии шаҳрвандон, озодии виҷдон ва гуногунандешӣ, нақши Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва ниҳодҳои давлатӣ) ташаккули фарҳанги таҳаммулпазирӣ дар давраи истиқлол, инчунин омилҳои муосири таъсиррасон (ҷаҳонишавӣ, ҷомеаи иттилоотӣ ва рақамикунонӣ, таъмини амният, тақвияти ҳувиёти миллӣ) мушаххас карда шудаанд.

Боби сеюми рисола – «Нақш ва аҳаммияти фарҳанги таҳаммулпазирӣ дар рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ» – аз ду зербоб иборат мебошад.

Зербоби якум – «Фарҳанги таҳаммулпазирӣ ҳамчун омили таҳкимбахши ҷомеаи шаҳрвандӣ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон» – ба таҳлили таҳаммулпазирӣ ҳамчун унсури ҳамгирозии фазои иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва шартҳои зарурии суботи низоми иҷтимоӣ бахшида шудааст. Муаллиф нишон медиҳад, ки тафсири таҳаммулпазирӣ дар анъанаи форсу тоҷик ба концепсияҳои ғарбӣ наздик буда, вобаста ба шароити таърихӣ ва фарҳангӣ хусусиятҳои худро дорад, ва дар мисоли рушди муассисаҳои фарҳангӣ, воситаҳои ахбори омма, таҳсили ҷавонон дар хориҷи кишвар ва соҳибкорӣ нақши давлатро ҳамчун таъминкунанда ва дастгири ҷомеаи

шаҳрвандӣ асоснок мекунад. Диссертант ба хулоса меояд, ки иштироки фаъоли ҷомеаи шаҳрвандӣ дар татбиқи сиёсати давлатӣ ба таҳкими ваҳдати миллӣ, амниятгу субот ва баланд шудани сатҳу сифати зиндагии мардум мусоидат мекунад.

Зербоби дуюм – «Самтҳо ва дурнамои рушди фарҳанги таҳаммулпазирӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ» – унвон гирифта, дар он фарҳанги таҳаммулпазирӣ ҳамчун унсурӣ ҷудонопазири тағйироти сохтории ҷомеа тавассути мафҳуми «модернизатсия» баррасӣ мешавад. Муаллиф равишҳои назариявии модернизатсияро таҳлил намуда, нишон медиҳад, ки рушди шаҳрншинӣ, шиддатёбии муҳоҷират, тавсеаи шабакаҳои иттилоотӣ ва афзоиши робитаҳои байнифарҳангӣ зарурати инкишофи фарҳанги таҳаммулпазирӣро ҳамчун шартӣ устувории ҷомеа тақвият медиҳанд. Дар ҷамъбасти зербоб самтҳои асосии рушди фарҳанги таҳаммулпазирӣ дар Тоҷикистон – таҳкими ваҳдати миллӣ, эҳтироми мутақобилаи шаҳрвандон, сиёсати давлатии бар пояи арзишҳои таҳаммулпазирӣ ниёгон ва арзишҳои умумибашарӣ асосёфта, афзалияти муколама дар ҳалли низоъҳо, нақши муассисаҳои таҳсилотӣ, ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва воситаҳои ахбори омма – муайян карда шудаанд.

Дар хулоса натиҷаҳои асосии таҳқиқот дар панҷ нукта ҷамъбаст гардида, шаш тавсия оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот пешниҳод шудаанд, ки аз мазмуни бобҳо мантиқан бармеоянд.

Ҳамин тавр, бо вучуди муввафақиятҳо дар рисола баъзе камбудии норасоӣҳо ба назар мерасанд:

1. Муаллиф зимни таҳқиқи боби якуми диссертатсия концепсияҳои классикӣ ва русзабонии таҳаммулпазирӣ муфассал баррасӣ шудаанд, аммо муаллиф концепсияҳои муосирӣ фалсафаи сиёсии Ғарб, аз ҷумла назарияи режимҳои таҳаммулпазирӣи М. Уолзер, Р. Форст, К. Поппер ва Ю. Хабермас ба таври сатҳӣ зикр кардааст. Ба назари мо хуб мешуд, ки муаллиф ин концепсияҳоро низ бо анъанаи фалсафии тоҷику форс муқоиса менамуд;

2. Дар диссертатсия маълумоти эмпирикӣ – натиҷаҳои пурсишҳои сотсиологӣ ва нишондиҳандаҳои омӯрӣ оид ба сатҳи воқеии таҳаммулпазирӣи байниэтники дар ҷомеаи Тоҷикистон истифода нашудаанд;

3. Муҳаққиқ дар рисола истилоҳҳои «таҳаммулпазирӣ» ва «таҳаммулгарой»-ро ба таври ҳаммаъно истифода бурдааст;

4. Дар рисола ва автореферати диссертатсия баъзе ғалатҳои имлоӣ ва техникӣ ба мушоҳида мерасанд.

Аммо эродҳои зикршуда хусусияти тавсиявӣ дошта, арзиши илмӣ диссертатсияро коҳиш намедиханд. Бартараф намудани онҳо метавонад сатҳи илмӣ ва таҳлилии таҳқиқотро боз ҳам такмил бахшад.

Мутобиқати тахассуси илмӣ довталаб ба дараҷаи илмӣ. Таҳқиқоти илмӣ Қудратова Мавлуда Нуриддиновна дар мавзуи «Ташаккули фарҳанги таҳаммулпазирӣ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон (таҳлилии иҷтимоӣ-фалсафӣ)» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯйи ихтисоси 6D020100 – Фалсафа (6D020106 – Фалсафаи иҷтимоӣ) ба талаботи бандҳои 31, 33, 34 ва 35-и «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ», ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 (бо тағйири иловаҳо аз 26.06.2023, №295) тасдиқ шудааст, пурра ҷавобгӯ мебошад. Муаллифи диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯйи ихтисоси 6D020100 – Фалсафа (6D020106 – Фалсафаи иҷтимоӣ) комилан арзанда ҳисобида мешавад.

Дар баробари ин, ихтисоси муҳаққиқ ба самти фалсафаи иҷтимоӣ алоқаманд буда, комилан барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯйи ихтисоси 6D020100 – Фалсафа (6D020106 – Фалсафаи иҷтимоӣ) мутобиқат мекунад.

Ҳамин тавр, сохтор ва мазмун асосии диссертатсия мувофиқ ба талабот ва меъёрҳои муайяншудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба диссертатсияҳои доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯйи ихтисос пешниҳод мегарданд, иҷро шуда, ҷавобгӯи он мебошад. Мазмун автореферат бо диссертатсия комилан мувофиқ аст.

Хулоса, диссертатсияи Қудратова Мавлуда Нуриддиновна ҳамчун кори илмӣ пурра ба анҷом расида ҳисобида мешавад. Таркиб ва сохтори он бо тавсия ва асосноккунӣ дар сатҳи баланди илмӣ назариявӣ таҳия гардида, барои гирифтани дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD) – доктор аз рӯйи ихтисоси 6D020100 – Фалсафа (6D020106 – Фалсафаи иҷтимоӣ) ва таҳлили он дар шурои диссертатсионӣ ва дигар талаботи муқаррарнамудаи «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ» мувофиқ аст.

Тақризи муассисаи пешбар дар асоси муқаррароти бандҳои 76-79 ва 81-и «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ», ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, №267 (бо тағйири иловаҳо аз 26.06.2023, №295) тасдиқ гардидааст, таҳия ва пешниҳод шудааст.

Тақризи муассисаи пешбар аз ҷониби номзади илмӣ фалсафа, дотсент, мудири кафедраи фалсафа ва фанҳои гуманитарии Академияи

идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Қодиров Зоҳир Қодирович омода гардида, дар ҷаласаи кафедраи мазкур рӯзи 4 сентябри соли 2026 муҳокима ва қабул карда шудааст.

Дар ҷаласаи кафедра иштирок доштанд: - 17 нафар. Натиҷаи овоздиҳӣ: тарафдор – 17 нафар, зид – «нест», бетараф – «нест». Суратҷаласаи № 2 аз 4 сентябри соли 2026.

Раиси ҷаласа ва ташхисгар:

номзади илмҳои фалсафа, дотсент, мудир
кафедраи фалсафа ва ҷанҳои гуманитарии
факултети дипломатия ва сиёсати Академияи
идоракунии давлатии назди Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Қодиров
Зоҳир Қодирович

Котиби ҷаласа:

номзади илмҳои таърих, дотсенти кафедраи
фалсафа ва ҷанҳои гуманитарии факултети
дипломатия ва сиёсати Академияи идоракунии
давлатии назди Президенти Ҷумҳурии
Тоҷикистон

Қодиров Довар
Саидаллоевич

**Имзоҳои З.Қ. Қодиров ва Д.С. Қодировро тасдиқ
мекунам:**

Сардори раёсати кадрҳо, коргузори ва корҳои
махсуси Академияи идоракунии давлатии назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Насурдинзода
Аслиддин Насурдин

«07» 09 соли 2026

Суроға: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, к. С. Носир, 33;

Тел. (корӣ): (+992 37) 224-17-86;

E-mail: info@apa.tj;

Сомонаи расмӣ муассиса: <https://apa.tj>